

Василинчук Віктор Іванович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ;
Дубина Владислав Іванович – заступник директора Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми МВС України

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МВС УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ У СФЕРІ БОРТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Розкрито особливості взаємодії підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями у сфері вирішення питань щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми.

Ключові слова: злочини, пов'язані з торгівлею людьми; взаємодія; оперативні підрозділи МВС України; правоохоронні органи іноземних держав; оперативно значима інформація.

Раскрыты особенности взаимодействия подразделений по борьбе с преступлениями, связанными с торговлей людьми,

Министерства внутренних дел Украины с правоохранительными органами зарубежных стран и международных организаций в области решения вопросов относительно противодействия уголовным правонарушениям, связанным с торговлей людьми.

Ключевые слова: преступления, связанные с торговлей людьми; взаимодействие; оперативные подразделения МВД Украины; правоохранительные органы иностранных государств; оперативно значимая информация.

In this article authors revealed features of interaction units to combat crimes related to human trafficking, Ministry of interior of Ukraine with law enforcement authorities of other countries and international organizations in resolve issues countering criminal offenses related to human trafficking.

In this article specified that, main part of victims of human trafficking move by traffickers from Ukraine to foreign states Україну, where victims exploited.

In view of transnational character of «modern slavery», success criminal prosecution of traffickers Ukrainian law enforcements is largely dependns on the qulity of thair cooperation with law enforcements of the countries through which hosts international channels.

In accordance with requirements of the order MIA Ukraine from 29 november 2013 №1167, which were approved changes to Regulations on the Department for Combating crimes related to human trafficking, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the main functions of this department include: cooperation with law enforcement authorities of foreign states and international organizations in matters of combating criminal offences related trafficking.

Depending. on the subjects of involved in international cooperation, it is divided into: a) global; b) Regional; c) departmental; d) and is implemented through «liaison officers»; d) personal contact workers or international organizations.

One of the important form of interaction is exchange of significant operational information such as is present in most types of international cooperation, which is classified into formal and informal. One of the important areas of international cooperation between law enforcement agencies of Ukraine in combating human trafficking is the interaction within the international legal aid in criminal proceedings in this category.

Keywords: crimes related to human trafficking; Interaction; operational units Internal Affairs of Ukraine; law enforcement agencies of foreign states; significant operational information.

За визначення напрямку проведення заходів щодо виявлення та припинення торгівлі людьми значно впливають такі фактори, як вид експлуатації постраждалих і географія вчинення злочину.

Більшість жертв торгівлі людьми переміщують торгівці з України до іноземних держав, у яких постраждалих піддають експлуатації. Іншими словами, на території нашої держави відбувається лише частина об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як правило, вербування осіб, підготовка їх до переміщення та переміщення як таке, а за кордоном уже здійснюється інша частина об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – експлуатація людини. Тому значний обсяг оперативної інформації, відомостей про учасників організованої групи торгівців людьми, постраждалих, сліди кримінального правопорушення міститься за територією України.

Таке становище вимагає проведення перевірки інформації, оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій правоохоронними органами іноземних держав у межах міжнародного співробітництва.

Зважаючи на транснаціональний характер «сучасного рабства», успіх кримінального переслідування торгівців людьми українськими правоохоронцями значною мірою залежить від

якості їх взаємодії з правоохоронцями тих держав, на території яких розміщено міжнародні канали.

Ігнорування цих вимог у боротьбі з кримінальними елементами сьогодення неминуче призводить до порушення кримінально-процесуальних норм національного законодавства України щодо необхідності дослідження всіх обставин учиненого кримінального правопорушення; невстановлення всіх постраждалих та осіб, причетних до вербування й переміщення осіб із метою експлуатації; недостатності доказової бази, необхідної для доведення вини злочинців та їх умислу щодо вчинення протиправних діянь у цій сфері [1, с. 63].

Отже, необхідним є дослідження особливостей взаємодії підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями у сфері вирішення питань відносно протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, а також вироблення шляхів удосконалення зазначеної діяльності.

Свою позицію щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, висловили чимало науковців, серед яких М. І. Андрієнко, М. О. Васильєва, О. М. Ємець, Я. Г. Лизогуб, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук, А. М. Орлеан, В. М. Підгородинський, О. В. Святун, Є. Ф. Стрекалов, М. О. Шилін, С. С. Яценко та ін. Проте на сьогодні публікації у фахових виданнях щодо проблем і шляхів удосконалення взаємодії оперативних підрозділів із правоохоронними органами іноземних держав у сфері виявлення, запобігання злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, висвітлено недостатньо, що зумовлює подальше здійснення аналізу.

Метою підготування статті є дослідження особливостей взаємодії підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними

організаціями у сфері вирішення питань щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми.

Відповідно до вимог наказу МВС України від 23 листопада 2013 р. № 1167, яким було затверджено зміни до Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України, до головних функцій зазначеного підрозділу належить співпраця з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, нелегальною міграцією (підроблення документів, печаток, штампів і бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів, зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення, передбачені ст. 358, 364, 366 Кримінального кодексу України), а також із правопорушеннями у сфері суспільної моралі [2].

Як свідчить аналіз практики, форми взаємодії поліцейських відомств різних країн є досить різноманітними, так само, як і сфери їх діяльності. Подальша класифікація форм міжнародної співпраці ґрунтується на розумінні цього явища у вузькому контексті – безпосередньої взаємодії органів правопорядку в оперативно-розшуковій діяльності, розслідуванні кримінальних проваджень, обміні та опрацюванні інформації про ці суспільно-небезпечні діяння або осіб, причетних до їх учинення.

Залежно від суб'єктів, міжнародне співробітництво може бути: а) глобальне; б) регіональне; в) відомче; г) таке, що здійснюється через «офіцерів зв'язку»; д) реалізоване завдяки особистим контактам працівників або посередництвом міжнародних організацій [1, с. 35].

Найважливішим суб'єктом, що забезпечує глобальне співробітництво в боротьбі зі злочинністю, є Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол. Притаманна їй

ознака глобальності зумовлена тим, що зазначена організація об'єднує більшість світових держав [3].

Регіональне міжнародне співробітництво здійснюється за ініціативи держав, розташованих географічно в певних частинах світу. Така взаємодія поліцейських відомств вужча за глобальну, проте дає змогу ефективно вирішувати питання протидії транснаціональній організованій злочинності з урахуванням специфіки конкретного регіону.

Для України, держави Східної Європи зі стратегічним курсом на інтеграцію до європейського політичного, економічного та правового простору, актуальною є співпраця у сфері боротьби з торгівлею людьми в межах Європолу, Регіонального центру Південно-східної європейської ініціативи співробітництва щодо боротьби з транскордонною організованою злочинністю (SECI) та Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ.

Особливе місце в боротьбі з торгівлею людьми належить взаємодії поліцейських відомств через «офіцерів зв'язку», що є досить важливим інструментом міжнародного співробітництва. Чимало країн використовують його для забезпечення різних цілей своєї внутрішньої та зовнішньої політики – від обміну інформацією в межах конкретних кримінальних проваджень чи оперативно-розшукових справ до комплексного аналізу тенденцій транснаціональної організованої злочинності в різних державах і регіонах світу.

Власне поняття «офіцери зв'язку» є загальноприйнятим, але «не зовсім офіційним». Такі особи постійно перебувають у дипломатичних представництвах своїх держав за кордоном на посадах аташе, радників таких установ або представників компетентних національних центральних органів виконавчої влади [1, с. 32].

Співпраця із залученням можливостей міжнародних урядових і неурядових організацій має місце, перш за все, у тих сферах, що виходять за межі повноважень органів влади.

Це, зокрема, робота з постраждалими від торгівлі людьми. Від державних установ останні отримують допомогу переважно правоохоронного та цивільно-правового характеру, водночас потребуючи значно більшої підтримки. За таких обставин міжнародні урядові та неурядові організації беруть на себе частину функцій щодо захисту прав і законних інтересів осіб, які постраждали від торгівлі людьми, надаючи останнім реінтеграційну, реабілітаційну, фінансову, психологічну та медичну допомогу [4, с. 87].

Відомче міжнародне співробітництво полягає у дво- чи багатосторонній взаємодії поліцейських підрозділів відповідних органів державної влади. Останні зазвичай налагоджують зв'язки також за допомогою інших видів співробітництва – глобального, регіонального, через «офіцерів зв'язку» тощо. Проте сутність цього виду полягає в безпосередній співпраці, тобто у відсутності будь-яких посередників під час реалізації сторонами робочих контактів. Досить часто представники правоохоронних органів співпрацюють таким чином із колегами з країн «ближнього зарубіжжя».

Контакти встановлюються і тривають упродовж строку, необхідного сторонам для здійснення перевірки інформації й оперативної розробки, і, що найголовніше, реалізації зібраних оперативних матеріалів та розслідування кримінальної справи. Такі зв'язки, як правило, у подальшому підтримують, вони набувають систематичного характеру.

Різновидом зазначеного типу взаємодії є також виконання клопотань про надання міжнародної правової допомоги в кримінальних справах.

Незважаючи на те, що в такому разі між правоохоронцями є «посередники» – органи прокуратури (на стадії судового розгляду – Міністерства юстиції), останні все ж таки є органами державної влади.

Такий вид діяльності не є для них головним і зазвичай не стосується діяльності міжнародних організацій правоохоронного характеру.

Працівникам як оперативних, так і слідчих підрозділів органів внутрішніх справ досить часто стають у нагоді особисті контакти, які вони використовують для організації плідного співробітництва з іноземними колегами. Інколи цей спосіб виявляється більш дієвим, ніж загальноприйняті, дає змогу запобігти втраті важливої інформації, часу або ж доказової бази до отримання адресатом офіційного запиту чи клопотання про надання міжнародної правової допомоги в кримінальній справі.

Як свідчить аналіз практики, протидія транснаціональним злочинним угрупованням, що діють у сфері торгівлі людьми, полягає, передусім, у практичній взаємодії правоохоронних органів із компетентними відомствами зарубіжних держав із метою отримання й обміну інформацією оперативно-розшукового та довідкового характеру. Це – отримання даних на злочинців, інших осіб, у тому числі юридичних, причетних до організації міжнародного каналу торгівлі людьми, проведення опитувань, підтвердження достовірності певних фактів, перевірка за оперативними й іншими обліками, здійснення оперативно-розшукових заходів тощо [5, с. 77–78].

Залежно від рівня та ступеня терміновості, можна узгодити та почати перевірку на підставі телефонної домовленості.

У цьому разі виникає необхідність установа прямого особистих контактів із працівниками поліції, які займаються питаннями протидії торгівлі людьми.

Письмовий запит направляють поштою, через «офіцерів зв'язку», каналами Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу чи іншими доступними способами.

Залежно від форм прояву, міжнародне співробітництво правоохоронних органів у сфері ліквідації каналів вербування та переміщення осіб за кордон із метою експлуатації може

полягати в укладанні угод про співпрацю, обміні інформацією щодо злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, організованих груп та окремих осіб, причетних до їх учинення, здійсненні спільних оперативних розробок і розслідувань, участі в міжнародних операціях щодо припинення функціонування міжнародних каналів та відповідних проектах співпраці, виконанні клопотань про надання міжнародної правової допомоги в кримінальних провадженнях, участі в проведенні оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій на території іншої держави.

Для ефективної співпраці у сфері запобігання та боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, у тому числі з торгівлею людьми, укладання угод є важливим інструментом взаємодії правоохоронних органів різних країн.

Вони мають важливе значення, адже на основі їх положень формують національне законодавство країн – учасниць цих угод, розробляються та втілюють у життя програмні документи державного управління. У результаті владні структури беруть на себе зобов'язання щодо дотримання передбачених цими документами правових норм.

Дво- та багатосторонні міжнародні договори про взаємну допомогу в кримінальних та інших категоріях проваджень регламентують, зокрема, порядок надіслання та виконання клопотань про надання міжнародної правової допомоги. Їх важливість у правоохоронній діяльності беззаперечна, проте їх укладають, як правило, на рівні керівників урядів та вищих посадових осіб держав, а не окремих поліцейських відомств. Однак останні також безпосередньо стосуються формування правової бази міжнародного співробітництва зазначеної спрямованості, що реалізується в укладанні двосторонніх угод у сфері боротьби зі злочинністю.

За наявності підписаних на високому рівні та ратифікованих національними парламентами багатосторонніх міжнародних договорів про взаємну допомогу в кримінальних

та інших категоріях проваджень такі документи додають низку переваг до існуючого порядку взаємодії, оскільки мають суто правоохоронний характер, досить часто передбачають не тільки співпрацю в межах порушених кримінальних проваджень, а й на стадії оперативних розробок і перевірок інформації, у деяких випадках спрощують порядок співробітництва (наприклад, правоохоронців однієї держави з поліцейськими підрозділами прикордонних регіонів іншої), регламентують окремі аспекти діяльності органів внутрішніх справ у цьому напрямі роботи, не передбачені багатосторонніми договорами.

Крім того, зі зменшенням кількості учасників прискорюється процес переговорів та узгодження положень таких документів. Описаний вид міжнародного співробітництва широко використовується і МВС України.

На сьогодні зазначеним центральним органом виконавчої влади укладено такі угоди з міністерствами внутрішніх справ Азербайджану, Грузії, Республік Молдови, Польщі, Австрійської, Чеської Республік та багатьма іншими державами [6, с. 99–101].

Однією з важливих форм взаємодії є обмін оперативно значимою інформацією, що наявний у переважній більшості видів міжнародного співробітництва. Неможливо, наприклад, провести спільну операцію з правоохоронними органами інших держав без взаємного інформування про обставини справи. Водночас ця форма вияву співпраці успішно існує окремо від інших видів взаємодії у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю.

Досить часто перед працівниками підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, органів внутрішніх справ України постають питання щодо обміну оперативними даними в межах оперативно-розшукових справ і кримінальних проваджень, отримання інформації від державних установ, даних стосовно норм законодавства зарубіжних держав, осіб (у тому числі юридичних), які потрапляють у поле зору

правоохоронців, їх опитування, перевірки за наявними в іноземних колег базами даних, відстеження вхідних і вихідних з'єднань телефонних номерів, якими користуються останні, тощо.

Досить ефективною є співпраця цього виду під час здійснення перевірки первинної інформації про факти вербування та переміщення осіб із метою експлуатації. Як у попередніх, так і в цьому разі обмін інформацією може бути формальним та неформальним.

Формальний обмін полягає, насамперед, у надісланні необхідних даних під час перевірки первинної інформації, виконання клопотань про надання правової допомоги в кримінальних справах. Отримані документи мають офіційний характер і використовуються відповідно як підстави для організації документування злочинної діяльності.

Неформальний обмін інформацією зазвичай здійснюється за допомогою телефонного зв'язку, електронною поштою чи іншими інструментами спілкування через всесвітню інформаційну мережу загального доступу – Інтернет.

При цьому необхідно мати на увазі, що співробітництво органів внутрішніх справ України з компетентними правоохоронними органами іноземних держав щодо питань обміну відомостями оперативно-розшукового характеру, а також реагування на інформацію і запити іноземних колег, здійснюється лише через структурні підрозділи центрального апарату МВС України за напрямками оперативно-службової діяльності, Управління міжнародних зв'язків та Робочий апарат Укрбюро Інтерполу в Україні.

Важливе значення для налагодження такої взаємодії мають дво- та багатосторонні міжнародні договори між цими країнами, адже на їх основі й відбувається співпраця між поліцейськими відомствами різних. Важливо, щоб зазначені документи передбачали також надання правової допомоги іноземним колегам у кримінальних провадженнях, що дає змогу сформувати необхідну доказову базу.

Одним із важливих напрямів міжнародного співробітництва правоохоронних органів України у сфері протидії торгівлі людьми є взаємодія в межах міжнародної правової допомоги в кримінальних провадженнях зазначеної категорії. Її значення полягає в тому, що отримані відповіді на клопотання про надання такої допомоги мають доказову силу.

Співпрацю в цій сфері сторони здійснюють у межах їх компетенції з таких питань:

- вручення документів;
- виконання окремих процесуальних дій;
- порушення кримінального переслідування;
- виклик свідків і тимчасова видача осіб, яких утримують під вартою, для проведення допиту в якості свідка;
- видача (екстрадиція) осіб, які підлягають притягненню до кримінальної відповідальності, або для відбуття покарання відповідно до вироку суду;
- затримання, арешт осіб, які підлягають видачі;
- отримання інформації про рух коштів банківськими рахунками та накладення на них арешту;
- видача предметів, що мають значення в кримінальній справі як речові докази;
- повернення викраденого майна та незаконно придбаних предметів чи цінностей;
- отримання іншої інформації, що стосується розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 128].

Зазначений різновид співпраці правоохоронні органи реалізують на підставі міжнародних договорів про правову допомогу в кримінальних та інших категоріях проваджень, положення яких визначають договірні сторони. Правила підготування, оформлення відповідних клопотань і регламентацію проведення передбачених ними заходів можна детально розглянути в Конвенції про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, укладеній 22 січня 1993 р. у м. Мінськ, що підписана

11 країнами та вважається типовою для такого виду джерел міжнародного права [7, с. 53].

Досить часто під час оперативних розробок і розслідування кримінальних проваджень, відкритих за фактами вербування та переміщення осіб за кордон із метою експлуатації (зокрема, при надісланні клопотань про надання міжнародної правової допомоги), виникає необхідність участі працівників органів внутрішніх справ України в проведенні оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій на території іноземних держав.

Їх виїзд можливий у разі, коли закордонні поліцейські відомства не виконали або не можуть у повному обсязі виконати потрібні дії без безпосередніх контактів з українськими правоохоронцями. Водночас останні зобов'язані дотримуватися національного законодавства країни перебування.

Слід наголосити на тому, що поняття «участь» у цьому контексті не передбачає безпосереднього проведення таких заходів українською міліцією, оскільки це суперечить принципу міжнародного права щодо невтручання однієї країни у внутрішні справи іншої. Представники органів внутрішніх справ України, перебуваючи за кордоном, можуть лише бути присутніми під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій їх іноземними колегами, встановлювати з ними безпосередні контакти й обмінюватись інформацією. Саме цей зміст і передбачає поняття «участь».

Результати аналізу зазначеного виду взаємодії свідчать про те, що його можна розглядати як участь у проведенні:

заходів оперативно-розшукового характеру;

слідчих (розшукових) та інших дій у межах надання міжнародної правової допомоги (у тому числі виїзди для конвоювання розшуканих і затриманих за кордоном осіб, які переховувалися на території інших держав від органів досудового розслідування і суду або ухилялися від

відбування кримінального покарання, призначеного судовими органами України).

Для забезпечення розгляду правоохоронними органами зарубіжної держави питання щодо участі працівників органів внутрішніх справ України в проведенні слідчих та інших дій у межах надання міжнародної правової допомоги обґрунтовується у відповідному клопотанні з повідомленням складу слідчо-оперативної групи. За наявності позитивної відповіді від країни, до якої планується відрядження, керівництво структурного підрозділу центрального апарату МВС України за напрямом оперативно-службової діяльності письмовим рапортом доповідає про це Міністрові внутрішніх справ України або його заступникам, які приймають рішення щодо дозволу на виїзд, про яке в подальшому інформують ініціатора клопотання, а необхідні матеріали передають до Управління міжнародних зв'язків МВС України.

Таким чином, взаємодія підрозділів щодо боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями у сфері вирішення питань щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, здійснюється залежно від суб'єктів, залучених до міжнародного співробітництва, що може бути: а) глобальне; б) регіональне; в) відомче; г) таке, що реалізується через «офіцерів зв'язку»; д) таке, що забезпечується завдяки особистим контактам працівників або міжнародним організаціям.

Отже, однією з важливих форм взаємодії оперативних підрозділів із правоохоронними органами іноземних держав у сфері боротьби з торгівлею людьми є формальний і неформальний обмін оперативно значимою інформацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України в напрямку протидії торгівлі людьми : [навч.-довідк. посіб.] / В. І. Гаврилюк, В. І. Дубина та ін. – К. : Цифра, 2007. – 171 с.

2. Зміни до Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 23 листоп. 2013 р. № 1167. – Режим доступу :

<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>.

3. Про Національне центральне бюро Інтерполу [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220 : за станом на 13 черв. 2012 р. – Режим доступу :

<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>.

4. Інтерактивний курс (навчальний модуль) з навчання представників правоохоронних органів з питань виявлення та розслідування кримінальних проваджень, порушених за ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» / [Андрієнко М. І., Дубина В. І., Василичук В. І. та ін.]. – К. : МВС України, 2014. – 123 с.

5. Методичні рекомендації щодо розкриття та розслідування злочину, передбаченого ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» / [Андрієнко М. І., Дубина В. І. та ін.]. – К. : МВС України, 2009. – 66 с.

6. Виявлення та припинення торгівлі людьми : [навч.-практ. посіб.] / Дубина В. І., Никифорчук Д. Й., Матвійчук В. В. – К. : Конус-Ю, 2009. – 212 с.

7. Розслідування торгівлі людьми : [навч. посіб.] / [Андрієнко М. І., Горбачевський В. Я., Дубина В. І., Топчій В. І.]. – К. : Конус-Ю, 2009. – 190 с.